

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στις παρυφές των λέξεων: Μια κριτική ματιά στις “Τσίχλες ταξιδιού” του Μάκη Τσίτα

16 Ιουλίου 2026

[Μάκης Τσίτας, *Τσίχλες ταξιδιού*, εκδόσεις Μεταίχμιο, 2026]

Της Παρασκευής Κοψιδά-Βρεττού

Μια εισαγωγική βιωματική ανάγνωση

Συνηθίζω να αρχίζω την ανάγνωση από το οπισθόφυλλο. Είναι η πρώτη γεύση, για να προχωρήσεις ή να αφήσεις το βιβλίο, για κάτι, περισσότερο ίσως ενδιαφέρον, ή ανταποκρινόμενο στις προτιμήσεις σου. Στις «Τσίχλες ταξιδιού» του Μάκη Τσίτα, οι «Άνθρωποι-δεντράκια που προσπαθούν να κρατηθούν όρθιοι στην ισόβια διάκριση του κόντρα καιρού» ενθαρρύνουν πειστικά για τη συνέχεια. Στη συνάντησή με τους χαρακτήρες και τις παραξενιές τους, τις αγωνίες, τις ανασφάλειες, τη μοναξιά, τις ματαιώσεις, τις σχέσεις τους μέσα στην οικογένεια, στην εργασία, στην προσωπική τους ζωή-στο κυνήγι της ζωής- όλα λέγονται μέσα στις λίγες πυκνωμένες «προτάσεις», παραινετικές της ανάγνωσης. Ακόμα και στην καταληκτική παράγραφο του οπισθόφυλλου, αναφορές στον χρονικό προσδιορισμό των ιστοριών, στη δομή, την τεχντροπία, τη γλώσσα, είναι καίριες στη σημασία τους. Κάτι όμως δεν λέγεται. Δεν γράφεται. Δεν ιστορείται. Όχι για να μην υπονομεύσει την προσμονή στην επαφή μας με το άγνωστο, ούτε για να χαρούμε μόνοι μας στη συνέχεια την «ανακάλυψη» όσων δεν λέγονται, δεν γράφονται, δεν ιστορούνται και να φτάσουμε μέχρι την τελευταία τελεία και τους τίτλους του τέλους, έχοντας στο μοναχικό μας ταξίδι το κέρδος αυτής της μοναδικής ευδαιμονίας της ανάγνωσης.

Όταν, λοιπόν, είχα βάλει την τελευταία τελεία και έχοντας βιώσει «τη μοναδική και μοναχική ευδαιμονία της ανάγνωσης», τότε κατάλαβα ότι τα 19 αφηγήματα-διηγήματα του Μάκη Τσίτα ήταν όχι μόνον αυτό που είχα διαβάσει στο οπισθόφυλλο, αλλά προπάντων αυτό που δεν υπήρχε γραμμένο εκεί. Δεν ήταν αστοχία-όχι, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να είμαστε άδικοι. Δεν υπήρχε γιατί αυτό που δεν υπήρχε, μόνον ο συγγραφέας θα μπορούσε να μας το πει. Ήταν το δικό του πεδίο ευθύνης, η δική του αποκλειστική «επικράτεια», το στοίχημά του με τους ήρωες και τις ηρωίδες του. Σ’ αυτούς ανάμεσα, και η «guest appearance» του άγνωστου «ήρωα»-αναγνώστη, σε ρόλο secondo (!), αλλά καθοριστικό για τη διάρκεια και το αξιολογικό ανάπτυγμα του έργου.

Ως αναγνώστης, λοιπόν, εξομολογούμαι: Λυπήθηκα, πόνεσα, επιδοκίμασα, και το αντίθετο: έψεξα, αποδοκίμασα: αναγνώρισα, συμμετείχα, αποδέχτηκα, συνηγόρησα, συμπάθησα, συμπόνεσα, αιφνιδιαστήκα, συμφώνησα, συγκινήθηκα, κατα-δικάσα, απόρησα, παραξενεύτηκα, συγχώρεσα. Αλλά και γέλασα. Αυθόρμητο γέλιο, αβίαστο, σε όλες τις τονικότητες και τις αποχρώσεις, από το χαμηλότονο, διακριτικό, συγκρατημένο, αθώο, παιδικό γέλιο μέχρι το ασυγκράτητο, ηχηρό, μεταδοτικό. Και το πικρό γέλιο-τόσα τα είδη του, όσες και οι ιστορίες με διασταυρούμενες τις μορφές και τις εντάσεις του. Και τώρα, «ξαναδιαβάζω» τις 19 διαφορετικές ιστορίες, τις οποίες θα στεγάσουν οι τελευταίες «Τσίχλες ταξιδιού», ως για να μείνει η τελική γλυκόπικρη γεύση-συναισθηματική συνισταμένη όλης της κλίμακας των χρωμάτων του εσωτερικού κόσμου των ηρώων και των ηρωίδων τους-αδιακρίτως.

Από τη σκοπιά της φιλολαγίας

Τριάντα χρόνια σαν σε ανθολόγιο στιγμών, καλύπτουν τα 19 αφηγήματα του Μάκη Τσίτα που περιέχονται στην πρόσφατη συλλογή με τον αινιγματικό τίτλο «Τσίχλες ταξιδιού» και το πολύ διακριτικό μέγεθος της γραμματοσειράς στο εξώφυλλο-εκ των στερών ο αναγνώστης μπορεί να το δει ως την υποτονική αποτύπωση της ταπεινής, ανύπαρκτης παρουσίας των προσώπων του συγγραφέας μάς συστήνει. Και που σίγουρα είναι αθέατα, χωρίς υπόσταση τόσο στη «φασαρία» του μιντιακού κόσμου, όσο και στην κοινωνία -που (δεν) τα φιλοξενεί- τις ιεραρχίες.

Ο Μάκης Τσίτας μ’ αυτή την «Εκτενστάση» στη λογοτεχνία ενηλίκων, μας συστήνεται με μια σειρά «ιστοριών», που μάλλον φαίνεται να συνιστούν ιδιόμορφη, υβριδική κατασκευή, καθώς δεν ανταποκρίνονται πλήρως στις γνωστές ειδολογικές κατηγορίες. Συνδυάζοντας πολλά από τα γνωστά σχήματα αφήγησης και μια σύνθεση από διαφορετικές τεχντροπίες, ο συγγραφέας οικοδομεί ατομικές ιστορίες ανθρώπων, που ενώ διαπραγματεύονται τη ζωή τους μέσα σε φυσικά, νατουραλιστικά συχνά, πλαίσια, κάποια στιγμή αιθεριώνονται σε υπερβατικές φυγούρες: που αν και περιβαλλόμενες από «κενό», εξακολουθούν όμως να «παίζουν» στη ζωή με ζωντανούς ανθρώπους ή με τον διττό –νεκρό και ζωντανό– εαυτό τους.

Απίθανες ιστορίες θα τις χαρακτηρίζαμε αυθόρμητα τις περισσότερες, αν όχι όλες, ως αναγνώστες. Χωρίς ιδιαίτερη πλοκή, ανθρώπινη δράση, εμβάθυνση στους χαρακτήρες, γύρω από ένα απλό, αποσπασματικό επεισόδιο δομημένες, είναι (και) «απίθανες ιστορίες-γιατί» (με την ειδολογική τους σημασία), σαν επεξεργασμένα ανέκδοτα κάποιες απ’ αυτές (Η παράδοση του κούριερ, Στα γήπεδα με τον μπαμπά, Μια συνηθισμένη χριστογεννιάτικη ιστορία, Το φυλλάράκι). Η αφήγησή τους αξιοποιεί στο έπακρο τη λαϊκή γλώσσα της προφορικότητας. Σ’ αυτό το είδος αφήγησης ο Μάκης Τσίτας είναι ένας μοναδικός «κινηματογραφιστής του λόγου», αποδίδει δηλαδή με εικόνες κινούμενες τον λόγο. Ο φακός του είναι τόσο αληθοφανής ώστε ο αναγνώστης μετατρέπεται σε «θεατή» του λόγου, σε ιδανικό «συμπαίκτη» του. Διάλογοι, μονόλογοι, εσωτερικοί μονόλογοι, αυτοεξομολογήσεις, επιστολές, επαναληπτικά μοτίβα, ασθματικές, κοφτές, άρρυθμες εκφράσεις, εναλλαγές στην αφήγηση -πρωτοπρόσωπη, δευτεροπρόσωπη, τριτοπρόσωπη-, πρωτότυπες δομικές αρχές, αιφνιδιασμό στη ροή των «συμβάντων», κινήσεις εν τη ακινησία, ανοιχτό τέλος, με διαφορετικές μεταξύ τους συνδέσεις και διασταυρώσεις στην κάθε ιστορία. Και πάνω από όλα οι αιφνιδιασμοί, οι απρόσμενες ανατροπές, τόσο που μπορούμε να μιλάμε για την «ποιητική της ανατροπής». Όλα τα παραπάνω κατασκευάζουν την «απίθανη» ιδιοπροσωπία της καθημέας. Κι ενώ μοιάζουν αδρανείς –ποτέ δεν συμβαίνουν εκκωφαντικά γεγονότα, ούτε οι ήρωες αντιδρούν σε καταστάσεις που τους τυραννούν μακροχρόνια ή περιστασιακά-, εντούτοις στον αναγνώστη εκβάλλουν οι εσωτερικές τους δονήσεις, που ο συγγραφέας χωρίς να σκάπτει ένδον, τις μεταδίδει με κείνο το μαγικό ρίγος απροσδιόριστης, αυτοφυούς αισθαντικότητας εν πράξει.

Δεν μπορούμε εύκολα ή γρήγορα να αποδράσουμε από το φάσμα των εμπειριών τους. Συμβαίνει να μας αφήγουν «με κάτι περισσότερο από μιαν ιδέα της πραγματικότητάς τους κι ένα αίσθημα αμήχανης περιέργειας για το μυστήριο της αρχής και του τέλους της ύπαρξής τους», όπως ο πρωτοπόρος ψυχολόγος και φιλόσοφος William James έγραψε για τις ιστορίες του αδελφού του, γνωστού μυθιστοριογράφου Henry James.

Από ποια δεξαμενή όμως αντλεί και φιλοτεχνεί την κοινωνική του τοιχογραφία ο Μάκης Τσίτας στις *Τσίχλες ταξιδιού*; Δεν μετακινείται από τον χαμηλόφωνο, αθέατο άνθρωπο που δοκιμάζει τη ζωή του και δοκιμάζεται απ’ αυτήν μέσα στο χροτικό, απρόσωπο αστικό σκηνικό της πόλης, κυρίως της Αθήνας. Αυτών που είναι παλιός μας γνώριμος από τα προηγούμενα της γραφών του, «Μάρτυς μου ο Θεός» και «Πέντε στάσεις». Μνημές όμως των ηρώων του τώρα, και νοσηρά υποσυνείδητα, αίρουν την καταγωγή τους από το περιβάλλον του χωριού, από το οποίο μπορεί να αποδιδράσκουν με το «υλικό» τους περίβλημα κάποια στιγμή, υπείκοντας στην ανάγκη, αλλά ποτέ δεν αποκτούν αποτελεσμένη ταυτότητα, ούτε βολεύονται μέσα στα όρια της τάξης και της ζωής τους.

Σε έναν διαρκή μετεωρισμό, με έντονη την αίσθηση της πνιγής frustration, δεν πείθουν τις κλειστές πόρτες ν’ ανοίξουν, καθώς το αβέβαιο, επισφαλές, άξενο κοινωνικό τοπίο τούς υποτάσσει στη μεταχιμακή κατάσταση της υπαρξιακής ανοικείωσης και της ψυχικής ανημπορίας. Ο παροντικός τους χρόνος είναι ήδη διαβρωμένος και υπονομευμένος από την «ανοίκεια» συνάντησή του εαυτού με την κοινωνία, σε μιαν ανοικτή διαλεκτική που δεν παράγει συνθέσεις. Το αποτέλεσμα, όπως με ανυπέρβλητη μαστορική ο συγγραφέας το υλοποιεί, είναι η σύγχυση του πραγματικού με τη φαντασίωση, του επίγειου με το υπερπέραν, όπου ακόμα και σ’ αυτήν τη μεταθινάτια συνθήκη, εξακολουθούν να «δουλεύουν» οι ατομικοί και κοινωνικοί εφιάλτες της αποξένωσης, της ανολοκλήρωσης, της ταυτοτικής σύγχυσης ή της άρνησης να κάνουν αποδεκτή οι ήρωες την πραγματική τους ταυτότητα. Εδώ, αναφέται με έναν ανεπαίσθητο αφηγηματικό σπασμό, το παράλογο και σουρεαλιστικό στοιχείο, που προκαλεί η φυσικότητα με την οποία υποκαθίσταται -ή ταυτίζεται- ο εξωτερικός κόσμος από το εσωτερικό τοπίο, η πραγματικότητα από το όνειρο, «σε ένα είδος απώλυτης πραγματικότητας, μιας υπερπραγματικότητας», κατά τη διατύπωση του Μπρετόν στο *Μανιφέστο του Σουρρεαλισμού* (1924). Την αφηγηματική δεξιοτέχνητα του συγγραφέα υπογραμμίζει το ανεπαίσθητο πέρασμα από τον ρεαλισμό της καθημερινής πραγματικότητας στην υπερπραγματικότητα του παράλογου, του αλλόκοτου, του σουρρεαλιστικού. Ο χρόνος πηγαινοέρχεται σε μια διαρκή ρευστότητα, τα πρόσωπα αφήνονται στη ροή του σε καταστάσεις αδρανούς δράσης, που στοιχειοθετείται με λόγο-καθημερινό, φωτογραφικά απομαγνητοφωνημένο, αφελή, άγνωστο, ανόητο, εμμονικό, νευρωσικό, σκληρό και επιθετικό, ανάλογα, μέχρι τα όρια του γκροτέσκ και του brutal, της περιβωριακής αργκό- και όχι με πράξη διαφυγής. Αντιθέτως, η αμήχανη ή ανήμπορη αδράνεια απέναντι στην «επίθεση», είναι το χαρακτηριστικό της ψυχικής και κοινωνικής ανολοκλήρωσης των ηρώων του.

Ένα υπόγειο παραμυθικό στοιχείο, παγιδεύει τους χαρακτήρες, άνδρες και γυναίκες -όπως τον παραμυθικό ήρωα- στο άσφαλτο «πεπρωμένο» τους, καθώς βρίσκονται, «locked into insecurity», να παίζουν το παράλογο εν εξελίξει, υπονομεύοντας την προσωπική τους ευπρέπεια ή και αξιοπρέπεια. Εγκλωβισμένοι αμετακίνητα σε θραύσμα χρόνου, πειστικοί θεατρίνοι του ενδοψυχικού κόσμου τους, τον θεατροποιούν κερματισμένοι σε ένα καταλυτικό στιγμάτυπο, απ’ όπου «επιτρέπουν» να εισχωρήσουμε στον «σκληρό πυρήνα» της ιδιοπάθειάς τους.

Οι άνθρωποι-δεντράκια του Μάκη Τσίτα, στημένο μέσα στο πολυφωνικό κάδρο τους, ανάμεσα στο δραματικό, το κωμικό, την ειρωνεία, τη συγκίνηση, την κριτική και τη συγκαταβατικότητα του δημιουργού τους, μεταγχιζόμενα όλα και στους αναγνώστες, δεν κατοπτρίζουν μόνον τις αντιφάσεις του ατόμου και της συλλογικής ελληνικής κοινωνίας -χωρίς να εκπροσωπούν μια γενική τυπολογία-, αλλά μορφοποιούν και ένα σύμμεικο υφολογικό και αφηγηματικό λογοτεχνικό περιβάλλον, χαρακτηριστικό της γραφής του Μάκη Τσίτα, ο οποίος με θαυμαστή συμπίεση και οικονομία, εμπλουτίζει διαρκώς τις προσωπικές του θεματικές και συγγραφικές στρατηγικές. Και εγκυρώνει την παρουσία του ως μια διακριτή, ανανεωτική φωνή στη σύγχρονη λογοτεχνική μας πραγματικότητα.

Ας μην μας διαφεύγει κι αυτή η διφυής δημιουργική του διάνοια και ψυχική υποδομή, που πηγαиноέρχεται, το ίδιο αυθεντικά, ανάμεσα στο παιδί και στον ενήλικα, αρδεύοντας συνεχώς την αλληλεπίδραση των εμπειριών και των συγκινήσεών του, τις οποίες, μεταγλιπτισμένες σε αισθητικά γεγονότα, απλόχερα καταθέτει στους αποδέκτες τους. Από την πλευρά μας εγγυόμαστε ότι οι «Τσίχλες ταξιδιού» θα τους εξοφάλλουν ένα γοητευτικά αλλόκοτο, αινιγματικό ταξίδι και την αναστροφή με ένα παραξένο σύμπλεγμο ανθρώπων, που είναι οι «στην ησυχία ύπνο» της καθημερινότητάς μας - ίσως κι εμείς οι ίδιοι.

